

A jednak się da (III),

czyli saga kryptologiczna w odcinkach.

Tym razem: o dowodach z wiedzą zerową.

Tomasz KAZANA

Bywa tak, że chcemy o czymś przekonać niedowiarków, jednak w taki sposób, aby uwierzyli, ale też aby za dużo się nie dowiedzieli. Fabularna, nieinformatyczna ilustracja, którą lubię przywoływać, gdy próbuję wyrazić, o co mi chodzi, jest następująca. Wyobraźmy sobie, że potrafię zliczyć liczbę liści na drzewie, jeśli tylko spojrzę na nie przez 5 sekund. Więcej: twierdę, że umiem to publicznie udowodnić w przeciągu 5 minut, i to tak, że wszyscy mi uwierzą, ale nikt się nie zorientuje, jak ja to robię!

Jak mogłoby wyglądać *protokół*, który realizuje powyższe założenia? Popatrzmy:

1. Proszę publiczność o wskazanie dowolnego drzewa.
2. Patrzę na to drzewo przez 5 sekund i mówię: „to drzewo ma M liści”.
3. Proszę publiczność o zawiązanie mi oczu.
4. Proszę publiczność o podejście do analizowanego drzewa i zerwanie z niego dowolnych K liści (oczywiście K publiczność ustala samodzielnie, nie informując mnie o swoim wyborze).
5. Proszę publiczność o rozwiązanie mi oczu.
6. Ponownie patrzę na drzewo przez 5 sekund i mówię: „to drzewo ma X liści”.

I teraz tak: jeśli $X \neq M - K$, to z pewnością nikogo nie przekonałem. Jednak jeśli $X = M - K$, to eksperyment daje do myślenia. Oczywiście, aby zmniejszyć szansę zdarzenia, że po prostu miałem szczęście, protokół weryfikacyjny można kilka razy powtórzyć, dla różnych drzew i różnych wyborów zmiennej K . Jeśli więc pozytywnie przejdę na przykład 10 testów pod rząd, to sądzę, że już wszyscy mi uwierzą, że naprawdę umiem błyskawicznie zliczać liście na drzewie. Mimo to: nikt nie ma nawet cienia wskazówki, jak ja to robię!

Właśnie takie przekonywanie jak wyżej nazywamy fachowo *dowodzeniem z wiedzą zerową* (*zero-knowledge proofs*), a bardziej kolokwialnie: przekomarzaniem się w stylu „wiem, ale nie powiem”. Okazuje się, że zaskakująco wiele stwierdzeń matematycznych da się udowodnić w taki właśnie sposób. W szczególności: gdybyśmy na przykład potrafili rozstrzygnąć pozytywnie hipotezę Riemanna, to możemy zaproponować światu pewną zabawę, w wyniku której wszyscy uwierzą, że faktycznie hipoteza Riemanna jest prawdziwa, ale nikt nawet powierzchownie nie liźnie smaku naszego dowodu. Jak to zrobić – obiecuję naszkicować na końcu, a na razie zajmijmy się prostszym przykładem.

Izomorfizm grafów

Opiszemy protokół dowodu z wiedzą zerową dla problemu izomorfizmu grafów. Przypomnijmy: problem polega na rozstrzygnięciu, czy dwa dane grafy G_1 oraz G_2 są izomorficzne, czy też nie. Załóżmy więc, że znamy pewien izomorfizm π między G_1 a G_2 . Naszym celem jest przekonać *publiczność* (fachowo: *weryfikatora*), że faktycznie znamy π , ale bez ujawniania, jak to π w rzeczywistości wygląda.

Do dzieła:

1. Postulujemy publicznie, że grafy G_1 oraz G_2 są izomorficzne.
2. Publikujemy dowolny graf H , który jest izomorficzny z G_1 (czyli również z G_2).
3. Weryfikator wybiera liczbę $k \in \{1, 2\}$.
4. Publikujemy izomorfizm π' między H a G_k .
5. Weryfikator sprawdza, czy π' jest rzeczywiście poprawnym izomorfizmem między H a G_k .
6. Kroki 2–5 powtarzamy N razy.

Powyższy protokół ma trzy kluczowe cechy:

- (a) Jeśli naprawdę znamy postulowany izomorfizm, to jesteśmy zawsze w stanie wykonać poprawnie cały protokół;

Prezentowana anegdota jest elementem informatycznego folkloru. Autor tego tekstu po raz pierwszy usłyszał ją od profesora Damiana Niwińskiego.

Szerzej o problemie izomorfizmu grafów pisał Łukasz Kowalik w Δ_{18}^2 .

Założmy, że zarówno zbiór wierzchołków G_1 , jak i G_2 to $\{1, 2, \dots, n\}$. Permutacja $\pi: \{1, 2, \dots, n\} \rightarrow \{1, 2, \dots, n\}$ jest izomorfizmem między G_1 a G_2 , gdy dla każdej pary i, j spełniony jest warunek: w G_1 istnieje krawędź między wierzchołkami i a j wtedy i tylko wtedy, gdy w G_2 istnieje krawędź między wierzchołkami $\pi(i)$ a $\pi(j)$.

Dowody z wiedzą zerową nie muszą być stuprocentowo pewne. Formalna definicja (której w tym tekście nie podajemy) dopuszcza bardzo małe (*negligible*, pomijalne) prawdopodobieństwo, że weryfikator zostanie oszukany.

- (b) Szansa, że oszukamy weryfikatora (to znaczy: przekonamy go, że znamy izomorfizm między G_1 a G_2 , mimo że wcale go nie znamy) wynosi co najwyżej $\frac{1}{2^N}$;
- (c) Przekonany weryfikator nie ma bladego pojęcia, jak może wyglądać izomorfizm między G_1 a G_2 .

Naszkcujemy zatem uzasadnienia stwierdzeń (b) oraz (c) (pozwolimy sobie napisać, że (a) jest trywialne):

Ad (b) Zauważmy, że jeśli odnosimy sukces z prawdopodobieństwem powyżej $\frac{1}{2^N}$, to przynajmniej w jednej z N iteracji protokołu, w kroku 4. byliśmy przygotowani na opublikowanie izomorfizmu zarówno między H a G_1 (ozn. π_1), jak i między H a G_2 (ozn. π_2). Istotnie – gdyby tak nie było, to w każdej iteracji mielibyśmy szansę co najwyżej $\frac{1}{2}$ na akceptację przez weryfikatora, a więc ogólnie – co najwyżej tylko $\frac{1}{2^N}$. Jednak znajomość zarówno π_1 jak i π_2 oznacza również znajomość $\pi_2 \circ \pi_1^{-1}$, a to jest przecież izomorfizm między G_1 a G_2 .

Ad (c) Zastanówmy się, czego – po wykonaniu całego protokołu – *dowiedział* się weryfikator. Jak widać, poznał N różnych trójek postaci (H_i, e_i, π'_i) takich, że π'_i jest izomorfizmem między H_i a G_{e_i} . Czy taka wiedza jest w jakikolwiek sposób ekskluzywna? Otóż łatwo zauważyć, że absolutnie nie – przecież takie trójki można sobie samemu (w dowolnych ilościach) produkować, znając wyłącznie G_1 oraz G_2 , a te są przecież publiczne od samego początku!

Cykl Hamiltona w grafie

Cykl Hamiltona to takie uszeregowanie wierzchołków grafu, że między każdą parą kolejnych (oraz między ostatnim i pierwszym) wierzchołków w tym uszeregowaniu istnieje w tym grafie krawędź.

Czas na nieco bardziej skomplikowany przykład – protokół dowodu z wiedzą zerową dla problemu istnienia cyklu Hamiltona w grafie. W tym protokole będziemy używać idei *zobowiązań* (Commit), opisanych przez Łukasza Rajkowskiego w poprzednim odcinku AJSD, w numerze Δ_{18}^{11} .

Jak poprzednio, założmy, że znamy cykl Hamiltona $c = (a_1, \dots, a_n)$ pewnego grafu G . Teraz:

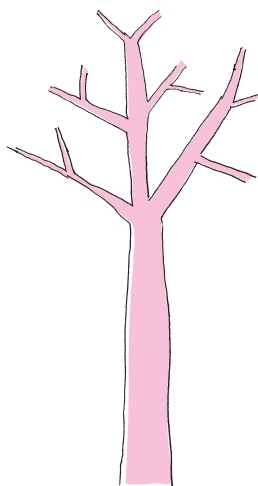
1. Postulujemy publicznie, że w G istnieje cykl Hamiltona. Będziemy próbować to udowodnić, ale nie zdradzając, jak faktycznie wygląda c .
2. Losujemy dowolną permutację π oraz obliczamy graf $\pi(G)$ (czyli izomorficzny do G , ale z wierzchołkami spemutowanymi według π).
3. Upubliczniamy następujące zobowiązania:
  - Commit(π)
  - Commit(e_1), Commit(e_2), ..., Commit(e_m), gdzie $\{e_1, \dots, e_m\}$ stanowią opisy wszystkich krawędzi grafu $\pi(G)$ (to znaczy: każde e_i jest parą pewnych wierzchołków grafu $\pi(G)$).
4. Weryfikator wybiera liczbę $k \in \{1, 2\}$.
5. Jeśli $k = 1$, to otwieramy wszystkie (zarówno permutacji, jak i krawędzi) zobowiązania z kroku 3.
6. Jeśli $k = 2$, to otwieramy zobowiązania tych (i tylko tych) krawędzi, które tworzą cykl Hamiltona w $\pi(G)$ (NIE otwieramy zobowiązania permutacji!).
7. Jeśli $k = 1$, to weryfikator sprawdza, czy otwarte krawędzie $\{e_1, \dots, e_m\}$ są faktycznie krawędziami grafu $\pi(G)$.
8. Jeśli $k = 2$, to weryfikator sprawdza, czy faktycznie otwarte krawędzie tworzą jeden zamknięty cykl długości n .
9. Kroki 2–8 powtarzamy N razy.

Telegraficzny skrót wiedzy o zobowiązaniach: po opublikowaniu Commit(x) praktycznie nie jest możliwe odczytanie x . *Otworzyć* zobowiązanie (ujawniając x) może tylko jego autor, przy czym – nie jest w stanie oszukać, czyli wmówić, że w zobowiązaniu znajdował się jakiś $x' \neq x$.

Intuicja: jeśli $k = 1$, to weryfikator sprawdza, czy nie oszukujemy przy konstruowaniu $\pi(G)$; jeśli $k = 2$, to weryfikator sprawdza, czy w zobowiązaniach grafu faktycznie jest cykl Hamiltona; żadna z tych informacji pojedynczo nie pozwala na odtworzenie cyklu Hamiltona w G , jednak aby przygotować zobowiązania z kroku 3 tak, aby mieć pewność przejścia obu testów w krokach 7–8, TRZEBA znać cykl Hamiltona w G .

Prezentowane przykłady są poprawne i działają w rozsądnej asymptotycznej złożoności czasowej, jednak daleko im jeszcze do uznania ich za zupełnie praktyczne. Stąd istnieje ważny nurt badań kryptologicznych poszukujących innych protokołów zero-knowledge. Pewien ważny postępek miał miejsce w roku 2007, gdy Jens Groth i Amit Sahai zaproponowali bardzo szybkie (po prostu praktyczne) protokoły oparte o teorię grup dwuliniowych, działające dla dość szerokiej, ale niestety istotnie mniejszej od NP, klasy problemów. Mają one jeszcze inną pożądaną cechę: nie wymagają wielorundowej interakcji między weryfikatorem a osobą dowodzącą, jak w naszych przykładach.

Twierdzimy, że ten protokół również ma trzy cechy, o których mówiliśmy w poprzednim przykładzie. To znaczy: jeśli rzeczywiście znamy cykl Hamiltona w G , to wykonamy protokół bez problemu (trywialna obserwacja). Dalej: szansa na oszukanie weryfikatora wynosi ponownie co najwyżej $\frac{1}{2^N}$, a schemat dowodu jest dokładnie taki sam jak poprzednio. Wystarczy tylko zauważyć, że jeśli w którejkolwiek iteracji jesteśmy pewni akceptacji weryfikatora (niezależnie od wyboru k), to znaczy, że zobowiązaliśmy się do permutacji π takiej, że znamy cykl Hamiltona w $\pi(G)$. To jednak oznacza, że znamy również cykl Hamiltona w G . Pozostaje tylko upewnić się, że nabyta (w wyniku realizacji protokołu) przez weryfikatora wiedza nic mądrego mu nie mówi. I tak jest w istocie: jeśli

$k = 1$, to weryfikator uczy się tylko pewnego izomorfizmu G , a jeśli $k = 2$, to weryfikator poznaje losową permutację liczb $\{1, \dots, n\}$, zupełnie niezależną od G (bo w tym przypadku nie zna $\pi!$).

Co jeszcze?

Pokazaliśmy dwa przykłady protokołów dowodów z wiedzą zerową. Nasuwa się pytanie: jakie inne (i jak bardzo skomplikowane) stwierdzenia możemy podobnie dowodzić? Okazuje się (być może zaskakująco), że... *niemal wszystkie*. Aby się o tym przekonać, potrzebna jest pewna wiedza z teorii złożoności obliczeniowej, a konkretnie: informacja, że problem istnienia cyklu Hamiltona w grafie jest problemem NP-zupełnym. Nie jest ambicją tego artykułu, aby dokładnie wytłumaczyć to pojęcie (patrz na przykład Δ_{13}^{11} , Δ_{17}^{11} czy Δ_{17}^{11}), więc siłą rzeczy musimy w tym momencie trochę rozluźnić rygor ścisłej precyzji na rzecz intuicji.

(„Niemal wszystkie” w akapicie wyżej należy rozumieć jako „niemal wszystkie występujące w praktyce”. Dla Prawdziwych Teoretyków klasa NP to wręcz „niemal nic”.)

Otóż fakt, że problem cyklu Hamiltona (CH) jest NP-zupełny, oznacza, że dzięki temu, że pokazaliśmy protokół dowodu z wiedzą zerową dla CH, wiemy jak konstruować protokoły z wiedzą zerową dla **dowolnego innego** problemu z klasy NP! W jaki sposób? Wystarczy zastosować odpowiednią efektywną redukcję do problemu CH (która musi zawsze istnieć) i dalej stosować protokół opisany wyżej.

W szczególności: załóżmy, że udowodniliśmy hipotezę Riemanna. Rozważmy teraz język:

$$L = \{\text{zdanie prawdziwe } \phi \mid \phi \text{ ma dowód długości } \leq k\}.$$

Niewątpliwie $L \in \text{NP}$ (dlaczego?), więc dla każdego $\phi' \in L$ istnieje dowód z wiedzą zerową, w szczególności: dla $\phi' =$ „Hipoteza Riemanna jest prawdziwa”.

A po ludzku: okazuje się, że istnieje graf G_{Riemann}^k (rozmiaru wielomianowego od k) taki, że jeśli hipoteza Riemanna ma dowód długości $\leq k$, to w tym grafie jest cykl Hamiltona, a jeśli nie ma takiego dowodu – to i cyklu Hamiltona w G_{Riemann}^k nie znajdziemy. Więcej: znalezienie grafu G_{Riemann}^k jest efektywnie obliczalną funkcją zdania ϕ' (zapisanego w jakiejś formalnej logice). Jeśli więc rzeczywiście znajdziemy dowód dla hipotezy Riemanna długości k i mamy nieodpartą pokusę pohandryczyć się ze światem, to możemy zawsze przedstawić wyłączny dowód istnienia cyklu Hamiltona w grafie G_{Riemann}^k . Dowód z wiedzą zerową, rzecz jasna!

Czytelnik Spostrzegawczy zauważy, że jedną rzecz na temat naszego dowodu jednak zdradzamy – mianowicie górne oszacowanie jego długości (wynoszące k).

Czytelnik Niezłśliwy jest zapewne w stanie uwierzyć, że dowody z wiedzą zerową są ważnym narzędziem całej kryptologii, a nie tylko jej złośliwej części. Są chociażby podstawą anonimowych kryptowalut (np. Zerocash). Inne ciekawe ich zastosowanie przedstawimy w odcinku VI naszej sagi.

Kraty

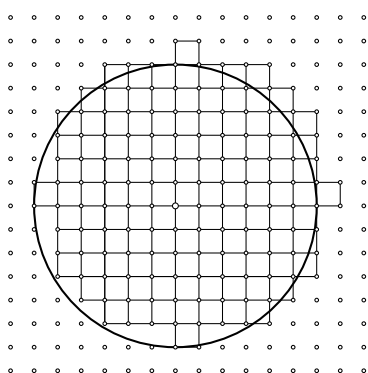
Jarosław GÓRNICKI*

Na płaszczyźnie euklidesowej $\mathbb{R}^2$ zbiór $\mathbb{Z}^2 = \{(m, n) : m, n \in \mathbb{Z}\}$ nazywamy *kratą*, a jego elementy *punktami kratowymi*.

Carl Gauss zauważył, że jeśli liczba punktów kratowych w kole $x^2 + y^2 \leq r^2$ wynosi $L(r)$, to $\frac{L(r)}{r^2} \rightarrow \pi$, gdy $r \rightarrow \infty$ (rys. 1). Empirycznie wyznaczył $L(100) = 31\,417$, więc $\pi \approx 3,1417$. Precyzyjnie, Gauss pokazał, że $L(r) = \pi r^2 + E(r)$, gdzie błąd $|E(r)| \leq 2\sqrt{2}\pi r$. Do dziś nie wiemy, jakie jest najlepsze oszacowanie tego błędu.

Szybko okazało się, że kraty to ciekawy obiekt badań matematycznych. Na przykład, na płaszczyźnie łatwo wykreślić prostą, która nie przecina zbioru $\mathbb{Z}^2$. Jeśli na prostej znajdują się dwa punkty kratowe, to jest ich na tej prostej nieskończenie wiele i są one rozmieszczone w równych odstępach. Istnieją też proste, które zawierają dokładnie jeden punkt kratowy. Gdyby prosta przechodząca przez punkty $(0, 0)$ i $(1, \sqrt{2})$ zawierała punkt kratowy $(m, n) \neq (0, 0)$, to z twierdzenia Talesa uzyskalibyśmy, że $\sqrt{2} = \frac{n}{m}$, a to jest niemożliwe, bo $\sqrt{2}$ jest liczbą niewymierną.

* Wydział Matematyki i Fizyki
Stosowanej, Politechnika Rzeszowska

Rys. 1. Liczba $L(r)$ jest równa powierzchni pokrytej przez kwadraty jednostkowe, których dolny lewy wierzchołek leży wewnątrz lub na brzegu koła